

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

Vizkeleti Edit: Az uszora megállapításának gyakorlati problémái

Bevezetés

Napjainkban a gazdasági globalizáció irányvonala mellett, az egyre élesedő gazdasági verseny közepette az anyagi javakhoz, megfelelő egzisztenciához jutás terén az eddigieknél fokozottabban van szükség az esélyegyenlőség biztosítására, a gyengébb fél védelmére a felek szerződéses kapcsolatában. A szerződések akkor felelnek meg a társadalom elvárásainak, ha a szolgáltatás és az ellenszolgáltatás megközelítőleg egyensúlyban van. Ha ez az egyensúly aránytalanul megbomlik, indokolt a jogi tilalommal való állami beavatkozás. Ezek a jogpolitikai indokai az uszorás szerződés szabályozásának is.

Az uszoratevékenység főként a társadalom legszegényebb rétegeit érinti, akik szinte bármilyen feltételt elfogadnak azért, hogy minél gyorsabban pénzhez jussanak, szabaduljanak - akár csak ideiglenesen is - szorult helyzetükből.¹ Aki egyik napról a másikra él, az alapvető létszükségleteinek kielégítése céljából köti az uszorás szerződést, adott esetben az uszorás kölcsönszerződést, amivel bekerül egy ördögi körbe, amelyből saját erőből túlnyomó részt nem lehet szabadulni. Az uszora egészen addig virágzik, amíg lesznek olyan rétegek, akiknek a mindennapi megélhetése nem biztosított.²

Eddig nem született olyan szabályozás, amely kellően hatékony megoldást nyújtana az uszorás szerződések létrejöttének a megakadályozására. Ennek legfőbb bizonyítéka az egységes bírói gyakorlat hiánya is. Olyan szempontrendszerre, illetve objektív támpontokra van szükség, amelyek segítik a bírói mérlegelést, az egységes bírói gyakorlat kialakítását és így az uszora elleni eredményes fellépést.

Tanulmányomban az uszorás szerződés polgári jogi tényállását ismertetem, felhívva a figyelmet az egyes tényállási elemek bizonytalanságaira, az ezekkel kapcsolatban felmerülő kérdésekre, így a szerződés uszorás volta miatti semmisségi ok gyakorlati alkalmazásának problémáira.

1. Az uszorás szerződés tényállása a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvényben³

Az uszorás szerződés a Ptk. Kötelmi Jog részben az Általános Szabályok fejezetben szerepel mint a szerződés semmisségéhez vezető érvénytelenségi ok.

A Ptk. 202.§-a alapján:

„Ha a szerződő fél a szerződés megkötésekor a másik fél helyzetének kihasználásával feltűnően aránytalan előnyt kötött ki, a szerződés semmis (uszorás szerződés).”

¹ Goricsán Tamás: Az uszora-bűncselekmények dogmatikájának jogalkalmazási problémáiról. Rendészeti Szemle, 2009. 7-8. szám, 164. o.

² Kiss Szabolcs: Az uszora szabályozása a német és a magyar büntetőjogban. Rendészeti Szemle, 2009, 7-8. szám, 162. o.

³ Továbbiakban: Ptk.

Az uszorás szerződés a joghatásbeli hiba miatt minősül semmisségi oknak. Uzsora esetén a létrejött szerződés azért lesz érvénytelen, mert olyan jogi célra irányul, amely a jog által nem támogatható. Az uszora megállapításának objektív és szubjektív feltételei vannak, amelyek konjunktív jellegűek, valamennyi feltétel együttes fennállása szükséges az uszorás szerződés realizálásához. Objektív feltételek: feltűnően aránytalan előny szerződés megkötésekor történő kikötése, szubjektív feltételek: a másik fél helyzete, illetve annak a szerződő fél által történő kihasználása.

1.1. Objektív feltételek

1.1.1. Feltűnően aránytalan előny kikötése

Az uszoralalom a visszterhesség vélelméhez⁴ kapcsolódik, az ingyenesség gátját képezi az uszora megállapításának. Nem minősülhet uszorásnak az olyan szerződés sem, amelynél a szolgáltatások nem mérhetőek össze, így nem állapítható meg a szerződés uszorás volta a kockázati elemet, szerencseelemet tartalmazó, elsősorban tartási és öröklési szerződés esetében. A tartási szerződés egyik alapvető eleme a kockázatvállalás, ahol önmagában a feltűnő értékaránytalanság sem eredményez érvénytelenséget, így az uszora megállapítása sem jöhet szóba.⁵ A tartási szerződésnél a tartásra jogosulttal szemben a kötelezett huzamos ideig, a jogosult haláláig fennálló tartási kötelezettséget vállal. A kötelezett által vállalt tartási teher a szerződés megkötésének idején még bizonytalan, így a szerződés megkötésekor még nem lehet megállapítani, hogy a szolgáltatás és az ellenszolgáltatás között van-e feltűnő értékkülönbség, illetve jelentkezik-e az egyik fél javára aránytalan előny.⁶ Ugyanezen okok miatt kizárt az uszora az öröklési szerződések esetén is.

Az aránytalan előny fogalmának megítélése alapvetően ahhoz kapcsolódik, hogy a forgalmi szokások, a kereskedelmi gyakorlat alapján az adott szolgáltatás tekintetében milyen ellenszolgáltatás tekinthető megfelelőnek ahhoz, hogy a szerződés egyenlően kétoldalúnak legyen minősíthető.⁷

Annak megállapítására, hogy mikor tekinthető a szerződésben kikötött előny feltűnően aránytalanának, nincsen rögzített mérce. Az értékaránytalanság vizsgálata során a bíróságnak figyelemmel kell lennie a konkrét szerződéskötés helyén és idején általánosnak tekintett szerződési gyakorlatra, a szerződés körülményeire, a szerződés egész tartalmára, a forgalmi (érték-) viszonyokra, az ügylet jellegéből fakadó sajátosságokra, illetve a szolgáltatás és ellenszolgáltatás meghatározásának módjára.⁸

⁴ Ptk. 201.§ (1) bekezdés: A szerződéssel kikötött szolgáltatásért - ha a szerződésből vagy a körülményekből kifejezetten más nem következik - ellenszolgáltatás jár.

⁵ EBH 1999. 97.

⁶ BH 1995. 220

⁷ Kiss Gábor - Sándor István: A szerződések érvénytelensége. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, Budapest, 2008. 119. o.

⁸ PK. 267. sz.

A feltűnően aránytalan előny szélesebb kört ölel fel, mint a Ptk. 201.§ (2) bekezdésében megfogalmazott szolgáltatás és ellenszolgáltatás között fennálló feltűnő értékkülönbség,⁹ gyakorlatilag bármilyen módon elért feltűnően aránytalanul előnyös pozíciót magában foglalja. Ez az eltérés gyakorlati nézőpontból azonban nem érzékelhető, a bírói gyakorlat következetesen összemosza a két kifejezést. Miután eltérő kifejezések szerepelnek a két tényállás megfogalmazásában eltérő kifejezések szerepelnek, ez arra enged következtetni, hogy a jogalkotó különbséget kíván tenni, és az eltérő törvényszöveghez eltérő kritériumrendszert követel meg. A törvényi szóhasználatból eredő logika alapján a feltűnően aránytalan előny a tágabb halmaz és ezen belül szerepel a szolgáltatás és ellenszolgáltatás feltűnő aránytalansága. Ezt támasztja alá a gazdasági erőfölénnyel való visszaélés versenyjogi szabályozása is, amely az előny fogalmát szintén nem szűkíti le a szolgáltatás és ellenszolgáltatás viszonyára.¹⁰ A szűkítő értelmezésből adódó probléma megoldását jelentheti, ha a bíróság az eset megítélését nem a szolgáltatás és ellenszolgáltatás mechanikus összemérésére alapozza, hanem figyelembe veszi az eset összes körülményét, különös tekintettel a szerződés kockázatosító hatású rendelkezéseire. Annál is inkább, mivel egyre tágabb teret kap a felek ügyletalakító szerepe, a szerződések egyre komplexebbekké válnak, a konstrukciók egyre bonyolultabbak lesznek, így a klasszikus árucseré sablonjai szerint egyre kevésbé lesznek értékelhetők.¹¹

Ez a feltétel azt is magában foglalja, hogy az uzsora megállapításához elegendő az aránytalan előny kikötése, azonban annak realizálása, valamely tényleges előny megszerzése nem szükséges.

1.1.2. Feltűnő aránytalanságnak a szerződés megkötésekor való fennállása

A feltűnő aránytalanságnak a szerződés megkötésekor való fennállása elemmel kapcsolatban felmerülő kérdések az uzsorás szerződés többi feltételéhez kapcsolódó problémák között is elhelyezhetők.¹²

Egyetlen megállapításra hivatkozok mégis ebben a fejezetben: mivel a feltűnően aránytalan előnynek a szerződés megkötésekor kell fennállnia, a szerződés megkötését követően a gazdasági körülményekben bekövetkező változások, a szerződés tárgyát képező szolgáltatás átértékelődése, illetve a felek be nem teljesülő várakozása nem releváns az uzsora megállapítása szempontjából.

1.2. Szubjektív feltételek

1.2.1. A sérelmet szenvedő fél helyzete

⁹ A szolgáltatások közötti feltűnő aránytalanságot a bírói gyakorlat 20%-os eltérés alatt nem állapítja meg, 20-40% között az eset körülményeit mérlegelve megállapítja, míg 40% felett pedig szinte mindig megállapításra kerül a feltűnő aránytalanság.

¹⁰ Tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. törvény 21-22. §§.

¹¹ Menyhárd Attila: A jóerkölcsbe ütköző szerződések. Gondolat kiadó, Budapest, 2004. 234-235. o.

¹² Ld. példaként a tartási és öröklési szerződések uzsorás szerződéssé minősítésének kizárására vonatkozó részt a 1.1.1. fejezetben.

A hatályos Ptk. szakítva a második világháború előtt született törvények és törvénytervezetek tradíciójával, nem ad taxatív felsorolást és példálózó jelleggel sem nevesít eseteket arra nézve, hogy melyek azok a helyzetek, amelyek kihasználása uzsorának minősülhet. A jogalkotó célja ezzel az volt, hogy széles mozgásteret biztosítson a jogalkalmazó számára, hogy minél nagyobb körben kerüljön az uzsora megállapításra.

A hatvanas években a bírói gyakorlat is hangsúlyozta a polgári jogi uzsora-szabályozásban rejlő tág lehetőségeket, felismerve, hogy az uzsora jellemző sajátosságait - amellet, hogy az objektív feltételek is, mint konjunktív tényállási elemek jelennek meg - valójában a szubjektív feltételek adják meg. Ezt bizonyítja az az 1961-ben született Legfelsőbb Bírósági határozat is, amely kimondja, hogy a törvény a másik fél kihasználására alapul szolgáló körülmény taxatív felsorolását mellőzi, az ugyanis másodlagos - s adott esetben közömbös -, hogy a kihasználásra irányuló célzat reális megvalósulását lehetővé tevő hátrányos helyzet miben állott vagy miből adódott.¹³ A jogszabály helyes értelmezéséből tehát az következik, hogy bármely élethelyzet, amely a sérelmet szenvedő felet hátrányos tartalmú szerződés megkötésére készíti, és ezáltal alkalmas arra, hogy a másik fél ezt kihasználva feltűnően aránytalan előnyt kössön ki, uzsorás szerződésnek minősülhet. A jogalkalmazás napjainkban azonban nem él ezzel a lehetőséggel, a sérelmet szenvedő fél valamely hátrányos vagy szorult helyzetét (e kettő között sem igazán téve különbséget, gyakorlatilag egymás szinonimáiként kezelve), kiszolgáltatottságát követeli meg az uzsora megállapításához.

A bírói gyakorlat a kiszolgáltatott, szorult helyzet értelmezésére nézve iránymutatást ad, miszerint: a jogalkotó olyan helyzetekre gondolt, amikor valaki, valamilyen hátrány elkerülése végett, vagy hátrányos helyzet közvetlen hatása alatt vállalja a terhes kikötést, a reá nézve szembenően hátrányos szerződési feltételek elfogadását. A szorult helyzetet mindig olyannak kell tekinteni, amely alkalmas arra, hogy valakit jelentős hátránnyal járó szerződés megkötésére készítsen. A szorult helyzet megállapításához azonban nem feltétlenül a kötelezett anyagi biztonságára kiható jelentős körülmény fennállása szükséges, hanem más körülmény - egészségi ok, függő helyzet - illetve családi ok is alapot adhat annak megállapítására.¹⁴ Így alapul szolgálhat a szerződés uzsorás voltának megállapításához például házasságkötés, tehetséges gyermek költséges taníttatása, házépítésre felvett kölcsön, ha a kiuzsorázott lakáshelyzetén máshogy nem tudott volna segíteni, vagy akár gépkocsi vásárlására igénybevett hitel, ha az a sérelmet szenvedő személy foglalkozása folytatásához szükséges. Szorult helyzetnek tekinthető, ha valaki maga vagy családja legszemélyesebb szükségletei kielégítésére: élelemre, lakbérre, ruházatra, a legszükségesebb lakberendezési tárgyak megszerzésére vesz igénybe hitelt. Akkor is beszélhetünk uzsoráról, ha a sikkasztó azért vesz fel uzsorakamatra kölcsönt, hogy visszafizesse az elsikkasztott összeget, vagy más bűncselekmény elkövetése esetén a sértett kárát megtérítse, hogy ezzel mentesüljön a felelősség alól, vagy legalábbis enyhítse a felelősségét.¹⁵

¹³ LB Bf. VI. 1168/1961. sz.

¹⁴ Győri Ítéletábla Pf. I. 20.025/2005/22. sz.

¹⁵ Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvényhez, Uzsorás szerződés. CompLex Jogtár Plusz.

A szorult helyzet pozitív meghatározásában segítséget nyújt egy régebbi bírósági határozat, amely bár a büntetési uzsorafogalommal foglalkozott, de analógiaként figyelembe vehető.¹⁶ Eszerint szorult helyzetben van az, aki akár anyagi, akár erkölcsi okokból olyan kedvezőtlen körülmények között van, amelyben fennálló vagyoni kötelezettségének nem tud eleget tenni. Nemcsak a megélhetéshez szükséges javak hiánya vagy elégtelen mennyisége idézheti elő, hanem olyan - esetleg csak rövid ideig tartó - körülmények összetalálkozása is, amelyek az esedékes kötelezettség teljesítését megnehezítik. A szorult helyzet nem azonosítható a vagyontalan, nélkülözéssel járó állapottal.¹⁷

Szintén meg lehet állapítani az uzsorát - egyéb feltételek fennállása esetén - akkor is, ha valaki vállalkozási tevékenység folytatására, üzleti célra veszi fel a hitelt. Azonban ez meglehetősen ritkán fordul elő a gyakorlatban, mivel a bírósági gyakorlat szerint az üzleti haszonnal kecsegtető vállalkozások beindításához, fejlesztéséhez felvett kölcsönök tekintetében a gazdaságossági számításokat - többek között az ügyleti kamat és a várt megtérülés egybevetését - a vállalkozónak kell elvégeznie és ezek kockázatát is neki kell viselnie, azokat másik szerződő félre hárítani nem lehet,¹⁸ a kölcsönt nyújtó személy felelősségre nem vonható.¹⁹ Így az uzsora feltételei az ügyleti kamat téves felismerése esetén - függetlenül az ügyleti kamat nagyságától - nem állnak fenn.²⁰ Viszont előfordulhat, hogy az iparos, kereskedő üzletbérre, áru, nyersanyag beszerzésére, igen terhes üzleti tartozás kifizetésére kénytelen uzsorás feltételek mellett hitelt felvenni, ezekben az esetekben nem kizárt az uzsora megállapítása.

Önmagában nem tekinthető az uzsora megállapítása szempontjából hátrányos helyzetnek, ha a szerződést kötő fél alacsony törzstőkével rendelkezik, főként, ha ő maga törekedett a másik felet arról meggyőzni, hogy ez a teljesítés szempontjából nem minősül aggályosnak.²¹

A többségi nézet főszabály szerint a könnyelmű kiadások fedezésére adott kölcsönöket kizárja az uzsora köréből, kivételesen mégis megállapíthatónak tartja, ha valakinek az italozás, a szerencsejáték már annyira a szenvedélyévé vált, hogy ennek következtében akaratereje meggyengült, könnyen befolyásolhatóvá vált.²²

Komoly nehézséget vet fel a kölcsön és hitelszerződés uzsorás voltának megállapításában az uzsorások körében kialakult gyakorlat, mely szerint a kölcsönadó a kamattartozást is kölcsöntartozásnak tünteti fel. Az ügyleti kamatot hozzáadják a tőkéhez, és úgy tüntetik fel a szerződésben, mintha ezt a magasabb tőkeösszeget adták volna kölcsön. Ha kötelezvényt állítanak ki, az nem a valóságos kölcsönösszegekről,

¹⁶ Molnár Hella: Uzsorás szerződés a gyakorlatban. In: Az ELTE Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola elektronikus folyóirata, 2006. június, 43. o.

¹⁷ Kaposvári Megyei Bíróság Bf. I. 501/1971. sz.

¹⁸ BH 1996. 257.

¹⁹ Csongrád Megyei Bíróság 5. Pf. 21 005/2002/5. sz., illetve LB Gfv. I. 32 186/1997. sz.

²⁰ Szakértői javaslat az Új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez. Szerkesztette: Vékás Lajos, CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 2008. 783. o.

²¹ Adásvételi szerződés uzsorás jellege. In: Gazdaság és jog, 1998. (6. évfolyam) 2. szám. 24. o.

²² Weiss i.m. 277. o.

hanem az uzsorakamattal megnövelt kölcsönről szól.²³ Ez általában akkor derül ki, amikor a kölcsön összege vitássá válik a felek között. E mellett gyakori eset, hogy a kölcsönöket ingatlanfedezet mellett nyújtják. A kölcsönadónak pedig sok esetben nem is az uzsorás szerződéssel elérhető előny, hanem a nagy értékű ingatlan megszerzése a célja.²⁴

A Legfelsőbb Bíróság több határozatában is irányítást adott, hogy az ilyen ügyekben a bíróságnak különös gonddal kell eljárni, illetve, hogy a bizonyításnak mire kell kiterjednie. Eszerint vizsgálni kell a kölcsönvevő szerződéskori helyzetét, a kölcsön tényleges felhasználását, általában a kölcsönügylet valamennyi lényeges körülményét, azt hogy a felek korábban ismerték-e egymást, milyen volt köztük a viszony, a hitelező ismerte-e az adósa személyi, családi, vagyoni helyzetét és egyéb körülményeit, valamint, hogy a hitelező foglalkozik-e rendszeresen kölcsönügyletekkel, illetve, ha igen, azt is, hogy milyen feltételekkel, milyen forrásból szokott kölcsönt nyújtani. Általánosságban - nem csak a kölcsönszerződésekre vonatkoztatva - megállapítható, hogy a uzsorás szerződések tényállásának felderítése igen nehéz. Éppen ezért részletesen ki kell hallgatni a feleket, továbbá mindazokat a személyeket, akik a szerződés megkötésénél közreműködtek, vagy arról akár közvetett módon tudomást szereztek. Fel kell tárni a szerződés hátterét, valamennyi lényeges körülményét, a sérelmet szenvedett fél szerződéskori helyzetét.²⁵ Különös jelentősége van a bizonyítási nehézségekből adódóan a felek szavahihetőségének, perbeli magatartásának, főként annak, hogy a perben mennyire segítették elő vagy hátráltatták a valóságnak megfelelő tényállás felderítését.²⁶

A szerződés uzsorás voltát nem szünteti meg a jogutódlás, a felek személyében bekövetkezett változás, mert az uzsora alanyi elemeit ilyenkor is a szerződő felek személyében kell vizsgálni.²⁷

Megállapítható, hogy a jogalkalmazó a másik fél helyzetének vonatkozásában, támpont nem lévén, egyre inkább csak az objektív jellegű - és valljuk be: könnyebben megragadható és bizonyítható - körülmények vizsgálata felé orientálódott.²⁸ Ezen belül is a vagyoni és a gazdasági helyzet vizsgálata a legjellemzőbb. Ezzel a gyakorlattal azonban az a kedvezőtlen helyzet alakult ki, hogy ahhoz képest, hogy napjainkban milyen nagy mennyiségben kerül sor uzsorás szerződések megkötésére, annak bíróság általi megállapítása, valamint a jogkövetkezményeinek alkalmazása igen ritkán történik meg.

1.2.2. A sérelmet szenvedő fél helyzetének a kihasználása

²³ Frank Edit: Kölcsön vagy uzsora? In. Cégvezetés, 2001. szeptember, 45. o.

²⁴ Frank i.m. 45-46. o.

²⁵ LB P. törv. I. 20 048/1964. sz.

²⁶ A polgári törvénykönyv magyarázata I. Szerkesztette: Gellért György. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest, 2001. 745. o.

²⁷ LB Pf. I. 20.120/1965.sz.

²⁸ Gellén Klára: A másik fél helyzetének kihasználásával kötött szerződések a Magánjogi Törvényjavaslattól napjainkig. XV. Polgári Jogot Oktatók Országos Találkozójának Konferencia-kötete. Miskolc, 2010. 6. o.

Benedek Károly és Világhy Miklós az uzsorát alanyi oldalról olyan szerződésként jellemzi, amelyben az egyik fél rosszhiszemű, a másik pedig jóhiszemű, vagy legalábbis méltánylást érdemlő helyzetben van. Ha tehát mindkét fél rosszhiszemű, uzsoráról nem beszélhetünk.²⁹

A sérelmet szenvedő fél helyzetének kihasználása azt feltételezi, hogy a sérelmet okozó fél ismeri a másik fél helyzetét, és e felismerés alapján tud feltűnően aránytalan előnyt kikötni.³⁰ Önmagában az a körülmény, hogy a szerződést kötő fél ismeri a másik fél szerződéskötésének az okát, nem jelenti azt, hogy a szorult helyzetére egyáltalán gondolnia kellene.³¹ A helyzetkihasználás tehát az uzsorás részéről tudatos, sőt célzatos magatartást jelent. A gyakorlatban ezzel az első látszatra nyilvánvalónak tűnő megállapítással kapcsolatban komoly nehézségek merülnek fel.

A helyzetkihasználáshoz nem szükséges, hogy az uzsorás a szerződés megkötésének konkrét célját ismerje, elég, ha az általa ismert tényekből következtetni tud a hátrányos helyzet fennállására.³²

Nagy számmal fordulnak elő esetek, amikor a kölcsönszerződés magas kamat kikötése mellett egymást egyáltalán nem, vagy alig ismerő személyek között jön létre. Ez a tény önmagában felveti a kérdést, hogy ismerte-e a kölcsönt nyújtó a másik fél helyzetét. Emellett általánosnak mondható, hogy az uzsorások nemcsak nem érdeklődnek a másik fél helyzete iránt, hanem egyenesen elzárkóznak annak megismerésétől. Mindehhez hozzájárul az is, hogy az adósok gyakran titkolják kölcsönkérésük indokát, a hátrányos, szorult helyzetük ismertetése egyáltalán nem érdekük, hiszen ezzel rámutatnának arra a tényre, hogy kedvezőtlen a hitelképességük. Erre a problémára különböző megoldási javaslatok születtek a gyakorlatban. A szigorúbb (és egyben a gyakorlatban ritkábban alkalmazott) álláspont szerint a kikötött előny aránytalanságából már feltételezni lehet az uzsorát. Ez a megoldás azonban valójában az 1950. évi 9. sz. elvi megállapítás³³ objektív uzsorafogalmához vezetne vissza, így semmiképpen sem elfogadható.³⁴ Az enyhébb (egyben többséginek mondható) és a Ptk. 202. §-ának helyes értelmezését adó nézet alapján a másik fél helyzetének ismeretével egyenértékűnek kell tekinteni, ha az aránytalan előnyt élvező személy ezt a hátrányos helyzetet felismerhette volna, arról tudnia kellett volna.³⁵ Az uzsorás személy részéről konkrét körülmények ismerete azonban nem szükséges az uzsora megállapításához.

Az elméletben előfordult olyan álláspont,³⁶ amely szerint jelentősége van annak, hogy a feltűnően aránytalan előnyt kikötő személy visszatérően, rendszeresen köt-e ilyen ügyleteket. Eszerint, ha a

²⁹Benedek Károly - Világhy Miklós: A polgári törvénykönyv a gyakorlatban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1965. 141. o.

³⁰LB Pf.IV.21.580/1996.sz.

³¹BH 1998.275.

³²Gellért i.m. 747. o.

³³Uzsorának minősül a magánfelek között létrejött minden olyan szerződés, amelyből valaki maga vagy harmadik személy javára ingyenes vagy feltűnően aránytalan előnyt kötött ki vagy szerzett úgy, hogy a másik felet ajándékozási szándék nem vezette.

³⁴Menyhárd i.m. 240.o.

³⁵Weiss i.m. 281. o.

³⁶Ld. Cieslar Viktor, idézi: Weiss i.m. 283. o.

kölcsönbevevő kisösszegű kölcsönt magas kamatra olyan személytől vesz fel, aki rendszeresen foglalkozik kölcsön nyújtásával uszorakamatra, az uszora megállapítható lesz annak bizonyítása nélkül, hogy a sérelmet szenvedő fél mire használta fel a kölcsönt és a másik fél tudott-e erről. A bíróságok az uszora megállapításánál ezt releváns körülményként vizsgálják. Ez a gondolatmenet azonban többek között arra a visszás következtetésre vezetne, hogy ha a sérelmet okozó személy egyszer vagy először köt uszorás szerződést, nem lenne szankcionálható. Az uszora fogalmának ilyen törvényi korlátozására nincsen semmilyen alap, és emellett jogpolitikailag sem indokolt az uszora megállapíthatóságának ilyen irányú korlátozása. Az egyetlen egyszer, illetve először uszorás szerződéssel feltűnően aránytalan előnyt kikötő személyt is kell, hogy sújtsa a törvény szankciója, nemcsak az ilyen szerződést rendszeresen kötő személyt. Annak, hogy az uszorás rendszeresen köt-e ilyen ügyleteket büntetőjogi szempontból lehet relevanciája.³⁷

Kérdésként merülhet fel, hogy van-e jelentősége annak, hogy melyik fél kezdeményezte a feltűnően aránytalan előnyt magában foglaló ügyletet. Ahhoz nem fér kétség, hogy ha a sérelmet okozó fél teszi az ajánlatot és a sérelmet szenvedő fél teszi az elfogadó nyilatkozatot, egyéb körülmények fennállása esetén az uszora megállapítható. A gyakorlatban a feltűnően aránytalan előny kikötésének fogalma nem csak az előnyt kezdeményező aktív, hanem az azt elfogadó passzív magatartást is felöleli.³⁸ Az uralkodó nézet szerint ugyanis a törvény szövegéből nem vezethető le olyan álláspont, miszerint, ha az uszorás előnyt a sérelmet szenvedett fél ajánlotta fel, tagadná a helyzet kihasználását és mellőzné az uszora megállapítását. Kétséget kizáróan ez az álláspont, amely összhangban áll a jogalkotó által elérni kívánt céllal, mivel az uszorás szerződések, elsősorban az uszorás kölcsönszerződések jelentős részét a sérelmet szenvedő fél kezdeményezésére kötik, ő az, aki rendszerint tudva, hogy az uszorás más körülmények között nem nyújtana kölcsönt, már eleve felajánlja az uszorás kamatot. A feltűnően aránytalan előny kikötésének feltétele tehát akkor is megvalósul, ha az uszorás szerződés megkötését a sérelmet szenvedő fél ajánlja fel, és a sérelmet okozó fél - a másik fél helyzetének, az ajánlattétel indokának ismeretében - elfogadja.

A bírósági gyakorlat egységes abban, hogy nem alapozhatja meg a másik fél helyzetének kihasználását a jogszabályok szerint végrehajtott árverésen tulajdonjogot szerző tekintetében a másik fél szorult helyzetének kihasználása és a szerződés nyilvánvalóan jóerkölcsbe ütközése sem merülhet fel.³⁹

Önmagában az a tény sem ad alapot a szerződés uszorás voltának a megállapítására, hogy valaki ismeri a másik fél motivációját,⁴⁰ hiszen tulajdonképpen minden szerződés megkötését valamilyen szükséglet kielégítése motiválja.

2. Gyorskölcsönök és az uszorás szerződés kapcsolata

³⁷ Az uszora-bűncselekmény egyik minősítő körülménye az üzletszerűség.

³⁸ BH 1998. 275.

³⁹ BH 2004.58.

⁴⁰ Fővárosi Ítéletábrla 6. Pf. 20.478/2003/2. sz.

A kölcsönök iránt napjainkban jelentősen megnőtt a kereslet, és ezáltal az uzorás szerződések is gyakran kölcsönszerződés formájában jelennek meg. A XXI. század egyik legvitatottabb uzorás jellegű szerződése a gyorskölcsönök területén jönnek létre.

A gyorskölcsönt nyújtó cégek - amelyek bár a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete⁴¹ által kiadott engedély birtokában végzik tevékenységüket - működését mégis egyre többen kérdőjelezik meg, függetlenül attól, hogy jogszerűen, legálisan nyújtanak kölcsönt.⁴²

A probléma gyökere, hogy ezek a cégek irreálisan magas költségeket állapítanak meg hitelfelvétel esetén, amelyek a kölcsönszférában eddig nem voltak megszokottak. Ennek ellenére egyre többen veszik igénybe a szolgáltatásait. A gyorskölcsönök előnye, hogy a hitelbírálat - szemben a két-három hétig is elhúzódó banki kölcsönökkel - csupán egy, legfeljebb két nap, így gyors megoldást jelent azok számára, akiknek gyorsan van szüksége készpénzre. Emellett nincs szükség biztosítókra és kezesre sem.

A hátránya azonban, hogy a gyorskölcsönrel foglalkozó cégek szolgáltatásának igénybevétele irreálisan magas költségekkel jár, a teljes hiteldíj mutató a 400%-ot is elérheti. Ezek a cégek azonban tisztában vannak azzal, hogy a szükség „nagy úr”, és az ügyfél érdeke általában nem a szolgáltatás olcsóságához, hanem gyorsaságához, az egyszerűbb elérhetőséghez fűződik. Ezeknél a cégeknél kis összegű hitelt lehet felvenni, amely célja nem a fejlesztés, hanem a szorult helyzetből való szabadulás, adott esetben a létfenntartás.

Ezen cégek a magas kamatot és hiteldíjat azzal indokolják, hogy ezek a kölcsönök kockázatosabbak a cég számára, mivel nincs garancia, hogy lejáratkor az általuk kölcsönadott összeget be tudják hajtani. Pedig a piaci viszonyok ismeretében messzemenőig indokolható az az elmélet, miszerint egy gyorskölcsönrel foglalkozó, tőkeerős cég banki kölcsönt igényel átlagos feltételekkel azért, hogy folyósítás után ezt az összeget adja kölcsön az ügyfeleinek, saját tőkéjéhez nem kell nyúlnia. Már ez a tény is csökkenti a vállalkozás kockázatát, de miután a cég a kölcsönadott összeg után körülbelül tízszer-tizenötöszer annyi kezelési költséget számít fel, mint a bank, ahol a cég a kölcsönt felvette, nem okoz gondot, ha a kintlévőségeinek csupán a felét tudja behajtani. A fent leírtak alapján a gyorskölcsönrel foglalkozó cégek nem indokolhatják az irreálisan magas költségeiket azzal, hogy kockázatos a kölcsönösszegek behajtása.⁴³

Ezek alapján óhatatlanul felmerül az uzora gondolata, ha a cég az ügyfél szorult helyzetének kihasználásával, feltűnően aránytalan kamattal, hiteldíj mutatóval köti meg a kölcsönszerződést.

Az ügyfelek bizonyítási nehézségek miatt nem fordulnak bírósághoz, a sérelmet szenvedett ügyfél jellemzően a PSZÁF-hoz fordul a panaszaival, amelynek azonban nincs hatásköre a sem kölcsönszerződés uzorás volta miatti megsemmisítésére, sem ezen cégek díjpolitikájába való beleszólásra, sem a kamatszint meghatározására.

41 Továbbiakban: PZSÁF.

42 Marján Adrienn: A modern kori uzora című tanulmánya alapján készült. www.ugyvedjelolt.hu/3.php. Letöltés időpontja: 2010. április 11., 11:47:42. 7. o.

43 Marján i.m. 8. o.

Szükség van ezért a kölcsön- és hitelszerződésekkel kapcsolatban egy fix támpont kialakítására. A jogalkotó 2008. évi CXV. törvény megalkotásával tett is lépéseket a helyzet megoldására, hiszen a Ptk.-ba bekerült a teljes hiteldíj fogalmának a meghatározása,⁴⁴ valamint a feltűnően aránytalan előnyt kikötő szerződések hatályát kiterjesztette a hitel- és kölcsönviszonyokra is.

Külföldi tapasztalatok⁴⁵ alapján megoldást jelenthet a problémára a kamatplafon, kamat- és hiteldíj-maximum bevezetése, amely egyértelműsíti, hogy mi számít feltűnően aránytalan előnynek a pénzügyi szolgáltatások terén. Ennek érdekében a jogalkotó megalkotta a kölcsönök kamatai és a teljes hiteldíj mutató korlátozása, valamint az átlátható árazás biztosítása érdekében az egyes pénzügyi tárgyú törvények módosításáról szóló 2011. évi CXLVIII. törvényt.

Ennek a törvénynek a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló 1996. évi CXII. törvényt⁴⁶ érintő módosításai alapján a pénzügyi intézmény fogyasztónak - jogszabályban meghatározott eseteket kivéve - nem nyújthat olyan kölcsönt, amelynek a teljes hiteldíj mutatója meghaladja a jegybanki alapkamat 24 százalékponttal növelt mértékét. A hitelkártya-szerződéshez vagy fizetési számlához kapcsolódó, vagy a mindennapi élet felszerelési tárgyainak, tartós fogyasztási cikkeinek (ide nem értve a gépjárművet) megvásárlásához, szolgáltatások igénybevételéhez nyújtott kölcsönre, valamint a kézizálog fedezete mellett nyújtott kölcsönre vonatkozó teljes hiteldíj mutató pedig nem haladhatja meg a jegybanki alapkamat 39 százalékponttal növelt mértékét.⁴⁷

A módosító törvény Ptk.-t érintő rendelkezései értelmében a magánszemélyek egymás közötti viszonyában kikötött kamat - ha jogszabály eltérően nem rendelkezik - a jegybanki alapkamat 24 százalékponttal növelt mértékét meghaladó részében semmis.⁴⁸ Emellett hatályát veszti a Ptk. 201. § (3) bekezdése,⁴⁹ illetve a teljes hiteldíj fogalmának meghatározására vonatkozó Ptk.-beli rendelkezés.⁵⁰

Véleményem szerint a társadalmi és gazdasági viszonyok megalapozzák a kamat- és hiteldíj mutató maximum bevezetését, és a gyorskölcsönök okozta problémák megoldására a Hpt.-t érintő módosítások eredményes eszközök lehetnek.

44 Ptk. 685.§ f, A teljes hiteldíj a kölcsönért fizetendő ellenérték, amely tartalmazza a kamatokat, a folyósítási járulékokat, és minden egyéb - a kölcsön felhasználásával kapcsolatosan teljesítendő - ellenszolgáltatást.

45 Ld. példaként a német és francia szabályozás.

46 Továbbiakban: Hpt.

47 2011. évi CXLVIII. törvény 4. §.

48 2011. évi CXLVIII. törvény 1. § (1) bekezdés.

49 Ptk. 201. § (3) bekezdése értelmében a szolgáltatás és ellenszolgáltatás feltűnő aránytalanságára vonatkozó rendelkezések az irányadók abban az esetben is, ha a hitelnyújtó szerződésben meghatározott szolgáltatása és a teljes hiteldíj között - a szerződéskötés egyéb körülményeit is figyelembe véve - feltűnően nagy az értékkülönbség.

50 2011. évi CXLVIII. törvény 2. §.

Összegzés

Az uszora elleni harc napjaink egyik meghatározó problémája, még ha az elenyésző számú esetek nem is tükrözik a tényleges helyzetet. Az uszorás szerződés miatt sérelmet szenvedő személyek nagy része nem veszi igénybe jogi eszközöket, nem fordul bírósághoz. Mindez több okra vezethető vissza. Egy szerződés uszorás voltának megállapítása számos körülmény vizsgálatát teszi szükségessé. Egy szerződéssel kapcsolatban csak igen nehezen lehet megállapítani az uszorás jellegét, a bírósági döntések pedig nem egységesek.

A magyar szabályozás az uszorás szerződés megállapításához objektív és szubjektív tényezők együttes fennállását követeli meg: objektív oldalon a feltűnően aránytalan előny kikötését (egyes nézetek a feltűnően aránytalan előny szerződés-kötéskori fennállását is), szubjektív oldalon pedig a sérelmet szenvedő fél helyzetének a kihasználását. Ezek a megfogalmazások meglehetősen általánosnak bizonyulnak, ezért szükség van a meghatározott irányú értelmezésükre. Ez vezethetne egy tágabb értelemben felfogott uszorafogalom alkalmazásához, azonban a magyar jogalkalmazási gyakorlat eddig nem élt ezzel a lehetőséggel és igen szűkítően értelmezi az uszorás szerződéseket.

Az uszorás szerződésekkel szembeni küzdelem hatékonyabbá tételéhez feltétlenül szükséges a bírói gyakorlat egységesítése. Ennek különböző eszközei lehetnek. A Kúria jogegységi döntései, Polgári Kollégiumi állásfoglalásai meghatározóak lehetnek, támpontot adhatnak az értelmezéshez.⁵¹ A bírói gyakorlat egységesítése érdekében szükség van egy egységes szempontrendszer kialakítására, amelyet a bíróságok követni tudnak az eléjük kerülő ügyek elbírálásakor.

Megoldást jelenthet a kialakult helyzetre új jogszabály alkotása, a meglévő jogszabályok szigorítás irányába történő módosítása, pontosabb, részletesebb fogalmak alkotása is. A jogalkotó tett is lépéseket ennek érdekében az egyes törvények uszoratevékenységgel szembeni fellépést elősegítő módosításáról szóló 2008. évi CXV. törvény, az uszorával összefüggő egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXXIV. törvény, illetve a kölcsönök kamatai és a teljes hiteldíj mutató korlátozása, valamint az átlátható árazás biztosítása érdekében az egyes pénzügyi tárgyú törvények módosításáról szóló 2011. évi CXLVIII. törvény megalkotásával. A hatályba nem lépő új Ptk., amely alapul vételével kezdődtek meg az újabb kodifikációs munkálatok, azonban nem hoz koncepcionális változást, amely a gyakorlat igényeit szem előtt tartva, újrafogalmazná az uszorás szerződés szabályozását.

Természetesen nincs rá garancia, hogy a fentiekben felvázolt megoldások megvalósítása teljes mértékben megoldást jelentene az uszorás szerződések problematikájára, hiszen nincs olyan megoldás, amely megvalósítása ne vetne fel további kérdéseket, aggályokat.

Véleményem szerint tehát a bírói gyakorlatra maradt a feladat, hogy túllépve a saját maga szabta keretein, rugalmasabban értelmezze az uszorás szerződés fogalmát és ezzel eleget tegyen a társadalom elvárásainak.

⁵¹ Marján i.m. 4. o.